

SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

Az „Addiktológiai problémák az általános populációban: a trendek nyomon követése és az alkalmazott módszertan megújítása” című pályázathoz

Pályázati azonosító: 128604; Futamidő: 2018-09-01 - 2021-12-31

A pályázat keretében az Országos Lakossági Vizsgálat Addiktológiai Problémákról (OLAAP) 2019 című kutatás került megvalósításra. A kutatás egy közel 20 éve zajló, a különböző addiktológiai problémák vizsgálatára irányuló, módszerei és tematikája tekintetében egyaránt a folytonosságra és a nemzetközi standardok követésére – illetve jelen kutatás esetében azok alakítására is – törekvő, célzott epidemiológiai vizsgálatsorozat része. Magyarországon először 2001-ben készült a felnőtt népesség pszichoaktív-szer-használatának feltárására irányuló célzottan epidemiológiai vizsgálat (Alkohol és Drogepidemiológiai Vizsgálat [ADE] 2001¹, majd ezt követően további négy alkalommal zajlottak az általános populációban a különböző addiktológiai problémák vizsgálatára irányuló, a nemzetközi standardokat leképező epidemiológiai kutatások: az ADE 2003², az Országos Lakossági Vizsgálat Addiktológiai Problémákról (OLAAP) 2007³, az OLAAP 2015⁴ és a jelen kutatás keretében megvalósított OLAAP 2019. Az OLAAP 2019 kutatás – az azt megelőző két kutatási hullámhoz hasonlóan – a pszichoaktív-szer-használat (droghasználat, alkoholfogyasztás, dohányzás) mellett a legelterjedtebb viselkedési addikciók (problémás internethasználat, közösségi oldalak problémás használata, problémás mobiltelefon-használat, videojáték-használat, problémás szerencsejáték-használat, testedzésfüggőség, munkafüggőség, kényszeres vásárlás) vizsgálatára is kiterjedt.

A KUTATÁS CÉLJAI ÉS AZ ELÉRT EREDMÉNYEK, PUBLIKÁCIÓK BEMUTATÁSA⁵

Az OLAAP 2019 kutatás végső célkitűzése a magyarországi 18-64 éves populáció szerhasználati szokásainak és különböző viselkedési addikciókban való *érintettségének* (2) vizsgálatára, az addiktológiai problémák társadalmi és pszichológiai tényezők mentén megjelenő *mintázódásainak* (3) azonosítására, továbbá a hazai általános populációs addiktológiai adatokban megjelenő *tendenciák nyomon követésére* (4) irányult. Kutatásunk ezen végső

---

¹ Paksi B. (2003). Drogok és felnőttek. *A tizennyolc év feletti lakosság drogfogyasztása és droggal kapcsolatos gondolkodása az ezredfordulón, Magyarországon*. (Szakmai forrás, 4.) Budapest: L'Harmattan.

² Elekes Zs. & Paksi B. (2004). A 18–54 éves felnőttek alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásai. Kutatási Beszámoló, Budapest: NKFP.

https://viselkedeskutato.hu/index.php?option=com_attachments&task=download&id=57&lang=hu

³ Paksi B., Rózsa S., Kun B., Arnold P. & Demetrovics Zs. (2009). A magyar népesség addiktológiai problémái: az Országos Lakossági Adatfelvétel az Addiktológiai Problémákról (OLAAP) reprezentatív felmérés módszertana és a minta leíró jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 10(4), 273–300.

<https://doi.org/10.1556/mental.10.2009.4.1>

⁴ Paksi B., Demetrovics Zs., Magi A. & Felvinczi K. (2017). Az Országos Lakossági Adatfelvétel az Addiktológiai Problémákról 2015 (OLAAP 2015) reprezentatív lakossági felmérés módszertana és a minta leíró jellemzői. *Neuropsychopharmacologia Hungarica*, 19(2), 31–55.

http://epa.oszk.hu/02400/02454/00066/pdf/EPA02454_neuropsychopharmacologia_hungarica_2017_02_055-085.pdf

⁵ A zárójelentésben szöveggel hivatkozott, a kutatás eredményeként keletkezett publikációk könyvészeti adatai a közleményjegyzékben találhatóak.

céljához szorosan kapcsolódtak az *epidemiológiai becslések módszertani paramétereinek kontrolálására (1)*, illetve – szükség esetén – *korrigálására (5) irányuló módszertani fejlesztésekkel*, valamint azok alapján az epidemiológiai kutatások és az addiktológiai problémák kockázati és megóvó tényezőire irányuló elemzések számára megfogalmazódó *ajánlásokkal (6)* kapcsolatos céljaink is.

A fenti célok megvalósítása érdekében a korábbi hazai felmérések tapasztalatainak részben a kutatás keretében történő célzott elemzése (Kököneyi, Magi, Paksi & Demetrovics, 2018; Kun, Paksi & Demetrovics, 2018; Horváth és mtsai., 2019; Urbán és mtsai., 2019; Demetrovics, 2019; Kapitány-Fövény és mtsai., 2020; Kun, Magi, Felvinczi, Demetrovics, Paksi, 2020; Paksi Demetrovics, Griffiths, Magi, Felvinczi, 2020), valamint a nemzetközi ajánlások felhasználásával egy 600 kérdésből álló adatfelvételi battériát alakítottunk ki. Ezen battéria alkalmazásával 2019 tavaszán a magyarországi 18-64 éves népesség régió, településméret és életkor szerint rétegzett, bruttó 1800, nettó 1385 fős országos reprezentatív mintáján kérdezőbiztosok bevonásával, ún. „kevert” – face to face és önkitöltős elemeket egyaránt alkalmazó – módszerrel adatfelvételt végeztünk. Az adatfelvétel lebonyolítása a kutatási tervben szereplő adatfelvételi protokollnak megfelelően történt. A kutatás módszertani háttere – az adatfelvételi battéria, a mintaválasztás és az adatfelvétel stratégiája és módja – két közleményben részletesen bemutatásra került (Paksi, Pillók, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021; valamint Paksi, Magi, Pillók, Kótyuk, Felvinczi & Demetrovics, 2021), a kutatás kérdőívét közzétettük a kutatás összefoglaló kötetében (Paksi & Demetrovics, 2021b, 1. melléklet), továbbá az adatbázis elhelyezésre került a TÁRKI Társadalomtudományi Adatbankban (a kutatás adatlapjának elérhetősége: https://old.tarki.hu/cgi-bin/katalogus/tarkifo_hun.pl?sorszam=TDATA-I46)

Az alábbiakban az eredmények összefoglalását a kutatás főbb célkitűzései mentén tesszük meg. A beszámolóban az eredmények részletes bemutatására nem térünk ki, elsősorban a kutatás alapján megjelent publikációkat helyezzük egyfajta tematikus keretbe.

1. A kutatás módszertani eredményeire vonatkozó elemzések, publikációk

A kutatás célul tűzte ki a szerhasználó magatartások esetében a nemzetközi ajánlásokban⁶ megfogalmazott, és a korábbi hazai addiktológiai kutatások során a mintavételen kívüli hibák nyomon követésére sikeresen alkalmazott kontroll kérdések felvételét és elemzését a viselkedési addikciók esetében is.

A kutatás módszertani eredményeire vonatkozó elemzések keretében megvizsgáltuk a kutatás célváltozóival, a különböző addiktológiai problémákkal kapcsolatos kérdések esetében kapott válaszok megbízhatóságát és érvényességét, valamint a problémás szerhasználat, a viselkedési addikciók, illetve pszichológiai háttér becslésére alkalmazott standard skálák reliabilitását (részletesebben lásd: Paksi, Pillók, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021; Paksi, Magi, Pillók és mtsai, 2021).

---

⁶ EMCDDA. (2002). *Handbook for surveys on drug use among the general population*. EMCDDA project CT.99.EP.08 B. Lisbon, Portugal: EMCDDA

https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/244/Handbook_for_surveys_on_drug_use_among_the_general_population_-_2002_106510.pdf

A különböző addikciós magatartásokkal kapcsolatos adatok megbízhatóságát a kérdőívben szereplő, egymással logikai kapcsolatban álló kérdésekre adott válaszok közötti összefüggések alapján, a drogepidemiológiai nemzetközi ajánlásoknak (EMCDDA, 2002) megfelelően számított mutatók segítségével paramétereztük a pszichoaktív szerhasználat mellett a mobiltelefon-használat, az okostelefon-használat, a videojáték-használat, valamint a szerencsejáték használat vonatkozásában is. Az első használatra és az életprevalenciára vonatkozó kérdésre a tiltott, vagy csak droghasználati céllal fogyasztható szerek esetében a válaszolók rendre 99% feletti arányban konzisztensen válaszoltak. A visszaélészerű gyógyszerhasználatra vonatkozó (rendelvény nélküli nyugtató-/altatófogyasztás, illetve alkohol-gyógyszer együttes fogyasztása) értékek ennél valamelyest alacsonyabbak, a rendszeres dohányzással, a mobil-, ill. az okostelefonok használatával kapcsolatos kérdésekre kapott válaszoknak mintegy 95%-a volt konzisztens, a video-, ill. a szerencsejátéokra vonatkozó válaszoknak azonban 15%-a inkonzisztens volt. A prevalencia értékek megbízhatóságának paraméterezése érdekében a konzisztens használóknak az életprevalencia-értékhez (LTP) viszonyított arányát is megvizsgáltuk. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a dohányzás, illetve a magasabb életprevalencia-értékkel rendelkező hagyományos tiltott szerek, valamint a viselkedési addikciók esetében a prevalencia-értékek nagyobb részben konzisztens adatokat tartalmaznak. Az új pszichoaktív szerek, a visszaélészerű gyógyszerfogyasztás (nyugtató/altató használata orvosi rendelvény nélkül, illetve alkohol-gyógyszer együtt fogyasztása), valamint néhány, alacsonyabb elterjedtségű hagyományos tiltott szer (opiátok, hallucinogének) életprevalencia-értékei azonban jelentős inkonzisztens információt tartalmaznak, az inhalánsok használatára vonatkozó válaszok között pedig nem találtunk konzisztens fogyasztásbevallást. Ezen utóbbi magatartásokra vonatkozó adatok – ahol az életprevalencia-értékek zömében nem konzisztens válaszokon alapulnak – fenntartással kezelendők.

A vizsgált addikciós magatartásokkal kapcsolatos adatok érvényességét elsősorban a hiányzó és érvénytelen válaszok arányával, valamint az alkalmazott standard skálák belső konzisztenciájának vizsgálatával paramétereztük. A tiltott drogokkal és inhalánsokkal kapcsolatos kérdések esetében a hiányzó és érvénytelen válaszok aránya 8,2–8,4% közötti, az éves prevalencia kérdések esetében pedig 10% körüli. Hasonlóan 10% körüli értékeket kaptunk a közösségi oldal és a videojáték-használatával kapcsolatos kérdések esetében. A szélsőséges alkoholfogyasztás esetében ennél valamelyest nagyobb, az alkoholfogyasztás éves prevalencia-értéke és a visszaélészerű gyógyszerhasználatával kapcsolatos kérdések esetében kisebb, a dohányzással és a viselkedési addikciók kapcsolatos kérdések többsége esetében pedig elenyésző (kevesebb mint 2%) a válaszhiányok és az érvénytelen válaszok aránya.

A problémás szerhasználat és viselkedési addikciók előfordulási gyakoriságának becslésére, és a pszichológiai jellemzők mérésére alkalmazott mérőeszközök belső konzisztenciáját a Cronbach-alfa mutató segítségével vizsgáltuk. Az alkalmazott 20 standard mérőeszköz közül az ideálisnál alacsonyabb Cronbach-alfa értékeket összesen 4 skála (SCOFF, BSS, BIS-11, illetve az RFQ egy-egy alsóskálája) esetében tapasztaltunk, de az RFQ-U kivételével az érintett skálák alacsony tétel száma, valamint a tételek közötti és a tétel-skála együttjárások értéke miatt nem találtuk szükségesnek a skálák módosítását. A RFQ-U esetében azonban a további elemzéseket végeztünk a skála felülvizsgálata érdekében (Horváth, Demetrovics, Paksi, Unoka & Demetrovics, 2022). Több skála esetében (CAST, SDS PGSI, PIUQ, IGDT, MOGQ, BMAS, PMPQ, CBB) pedig az ideálisnál magasabb értékeket kaptunk a Cronbach-alfa, és/vagy a tételek közötti együttjárás mértékében, melyek arra utalhatnak, hogy ezeket a skálákat további

elemzéseket követően a későbbi kutatások során talán érdemes lehet rövidített formában alkalmazni, ami azon túl, hogy a mérőeszköz érvényességét javítja, növeli a azok alkalmazhatóságát a nagymintás epidemiológiai vizsgálatok számára.

A pszichoaktív szerhasználattal kapcsolatos kérdések vonatkozásában a korábbi lakossági vizsgálatok során is megtörtént a mintavételen kívüli hibák paraméterezése, így ezen magatartások esetében lehetőségünk volt a hibák tekintetében jelentkező tendenciák felvázolására is. A 2007 és 2019 között végzett kutatások tiltott szerhasználattal kapcsolatos adatainak megbízhatósági és érvényességi paramétereiben jelentkező tendenciák arra utalnak, hogy az általános populációban készült vizsgálatok Magyarországon a drogfogyasztás fokozottan torzított becslését teszik lehetővé, ami alátámasztja kutatásaink korrekciós becslésekre vonatkozó célkitűzésének, azaz a jelen beszámoló 5. pontjában bemutatott eredmények relevanciáját.

2. Az addiktológiai problémák elterjedtségével kapcsolatos eredmények

Kutatásunk egyik végső célkitűzése a magyarországi 18-64 éves populáció szerhasználati szokásainak és különböző viselkedési addikciókban való érintettségének vizsgálata. Ehhez kapcsolódóan a kutatás eredményeként számos leíróstatisztikai elemzés és publikáció készült.

A felnőtt népesség szerhasználati szokásainak a pszichoaktív szer-használat elterjedtségének és különböző jellemzőinek vizsgálatára számos mutatót alkalmaztunk, ennek megfelelően ezen magatartások esetében a leíróstatisztika eredményeink is meglehetősen sokrétűek. A drogfogyasztással kapcsolatos leíró statisztikai elemzéseink során bemutattuk a tiltott drogok elterjedtségének különböző mutatóit (élet-, éves és havi prevalenciaértékeket, folyamatos fogyasztási rátát, problémás használat előfordulását), vizsgáltuk a lakosság szerhasználati struktúráját, a különböző szerhasználó magatartások együttjárását (a polidrog-használat és a szerhasználati piramis jellemzőit), valamint az első droghasználat jellemzőit (Paksi, Pillók, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2019; Paksi & Pillók, 2021; Paksi, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021). Emellett a kutatás eredményei a nemzetközi standardok szerint megjelenítésre kerültek az EMCDDA számára készült magyarországi éves jelentésekben magyar és angol nyelven (Péterfi, Tarján, Paksi, Arnold & Bálint, 2020, Péterfi és mtsai, 2021). Az alkoholfogyasztás vonatkozásában végzett leíróstatisztikai elemzéseink az alkoholfogyasztás prevalencia-értékeinek, gyakoriságának, szerkezetének, az excesszív ill. problémás ivási magatartás vizsgálatával foglalkoztak (Paksi & Arnold, 2021; Paksi, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021; Paksi 2022). A dohányzás esetében az elemzéseink során a hagyományos cigaretta használat gyakorisági adatai mellett foglalkoztunk a dohányzás olyan aspektusaival is, melyekre reprezentatív hazai adatok kevéssé elérhetők: az e-cigaretta használatával, a hagyományos dohányzásról való leszokással (Urbán & Péntes, 2021; Paksi, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021;). A gyógyszerfogyasztás elterjedtségével kapcsolatos elemzéseink pedig a nyugtató-, altató-, szorongásoldó hatású gyógyszerek használata mellett az orvosi javaslat nélküli nyugtató- és altatófogyasztás havi és éves prevalencia-értékeit és gyakoriságát is vizsgálták (Péter, Andó, Demetrovics & Paksi, 2021c; Paksi, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021;)

A felnőtt népesség különböző viselkedési addikciókban való érintettségével kapcsolatos eredményeink egyrészt a kutatás kétkötetes összefoglalójának II. kötetében (Demetrovics & Paksi, 2021b) kerültek részletes bemutatásra, melyben külön fejezet foglalkozik a problémás

internet használatával (Király, Koronczai, Demetrovics & Paksi, 2021a) a közösségi oldalak problémás használatával (Király, Koronczai, Demetrovics & Paksi, 2021b), a problémás mobiltelefon használatával (Király, Demetrovics & Paksi, 2021a), a videójáték használatával (Király, Demetrovics & Paksi, 2021b), a problémás szerencsejáték használatával (Magi, Demetrovics, Paksi, 2021), a testedzésfüggőséggel (Horváth, Demetrovics & Paksi, 2021a), az evési zavarok (Horváth, Demetrovics & Paksi, 2021b) a kényszeres vásárlás (Horváth, Demetrovics & Paksi, 2021c) valamint munkafüggőség elterjedtségével (Kun & Paksi, 2021). Emellett az eredmények több hazai és nemzetközi konferencián is bemutatásra kerültek (Király, Demetrovics, Magi, Felvinczi & Paksi, 2019; Demetrovics, Király, Paksi, Magi & Felvinczi, 2021; Paksi, 2021,)

Számos elméleti megközelítés feltételez a különböző addiktív és kockázatos viselkedések háttérében azonos jelenségeket, melyek magyarázattal szolgálnak az ezek között tapasztalt kapcsolatokra, együttes mintázatokra. Az egyes addiktológiai problémák elterjedtségére vonatkozó vizsgálataink kiterjedtek azok kapcsolódásának elemzésére is. Pribék és munkatársai egyik tanulmányukban (Pribék, Péter, Andó, Demetrovics & Paksi, 2021) a kockázatos alkoholfogyasztás és a visszaélészerű gyógyszerhasználat összefüggését vizsgálva megállapította, hogy a visszaélészerű gyógyszerhasználat – a demográfiai változók kontrollja mellett is - rizikófaktornak számít a kockázatos alkoholfogyasztás tekintetében. Péter és munkatársai pedig az orvosi rendelvény nélküli nyugtató/altató használat és a viselkedési addikciók összefüggését elemezték (Péter, Andó, Paksi, Magi & Demetrovics, 2021). Horváth és munkatársai a kutatás során vizsgált addikciós problémák kapcsolódásának komplex elemzését végezték el, vizsgálták – többek között – a kockázatos magatartások együttes jelenlétének elterjedtségét, valamint az addiktív viselkedések kockázatos formáinak háttérében azonosítható látens dimenziókat (Horváth, Magi és mtsai 2020a; Horváth, Demetrovics & Paksi, 2021d).

3. Az addiktológiai problémák társadalmi is pszichológiai tényezők mentén megjelenő mintázódásainak megismerésével kapcsolatos eredmények

Kutatásunk másik végső célkitűzése a magyarországi 18-64 éves populációban jelenlévő addiktológiai problémák társadalmi és pszichológiai tényezők mentén megjelenő mintázódásainak azonosítása.

A magyarországi felnőtt népesség szerhasználati szokásainak (droghasználat, alkoholfogyasztás, dohányzás) és különböző viselkedési addikciókban (problémás internet használat, közösségi oldalak problémás használata, problémás mobiltelefon használat, videójáték használat, problémás szerencsejáték használat, testedzésfüggőség, munkafüggőség, kényszeres vásárlás) való érintettségek társadalmi is pszichológiai tényezők mentén megjelenő mintázódásainak vizsgálatára számos elemzést készült.

Egyrészt mindegyik vizsgált magatartás esetében, egységes metodika mentén készültek leíróstatisztikai és többváltozós elemzések. A leíróstatisztikai elemzések során a nominális változók mentén Khí-négyzet próbát és Cramer-féle V együtthatót vagy Phi korrelációs hatásméret mutatót, a metrikus változók esetén ANOVA tesztet és Eta négyzet hatásméret mutatót, vagy független-mintás T-tesztet és Cohen-féle d hatásméret mutatót számoltunk. Emellett a célváltozók típusától függően Bináris vagy Multinomiális logisztikus regressziós elemzéseket végeztünk a célváltozók és a szociodemográfiai, valamint a pszichológia változók

közötti páronkénti, nem kontrollált kapcsolatokat megismerése céljából. A szociodemográfiai és pszichológiai változók együttes szerepének vizsgálatára – a kimeneti változók típusának megfelelően – ENTER módszerrel többváltozós Bináris, illetve Multinomiális logisztikus regressziós modelleket hoztunk létre. A vizsgált addiktológiai problémák társadalmi és pszichológiai mintázódására vonatkozó leíróstatistikai eredményeink és regressziós becsléseink részletesen bemutatásra kerültek konferenciákon (Paksi, 2021; Paksi, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021; Demetrovics és mtsai, 2021; Péter, Andó, Demetrovics, Paksi 2021a,b), valamint a kutatás eredményeit átfogóan bemutató összefoglaló kötetekben (Paksi és Demetrovics, 2021a, b) szereplő tanulmányokban (Paksi & Pillók, 2021; Paksi & Arnold, 2021, Péter és mtsai, 2021; Urbán & Péntes, 2021; Király, Koronczi és mtsai, 2021a,b; Király és mtsai., 2021a,b; Horváth és mtsai 2021 a,b,c; Kun & Paksi 021).

A fentiek mellett készültek a társadalmi és pszichológiai dimenziók bizonyos aspektusaira fókuszáló elemzések is. Kádár és munkatársai a vallásosság és a pszichológiai tényezők, valamint a különböző addiktív magatartások (gyógyszer-, alkoholfogyasztás, dohányzás, problémás internethasználat, munkafüggőség és evési zavarok) kapcsolatát vizsgálták. Eredményeik alapján a vallásosság és a mentális stabilitás megóvó szerepe feltételezhető, s a spirituális alapú terápiás beavatkozásokban rejlő lehetőségekre hívják fel a figyelmet (Kádár, Péter, Andó, Paksi & Demetrovics, 2022). Két elemzés készült a szerencsejáték-használat pszichológiai háttértényezőinek megismerésére: Kocsel és munkatársai a rumináció és az impulzivitás összefüggését vizsgálták problémás szerencsejáték-használattal (Koncel, Paksi, Kökönyei & Demetrovics, 2022), Magi pedig egy előadásában a szerencsejáték motivációs hátterét elemezte munkatársaival (Magi, Shaw, Larche, Czakó, Paksi ... & Demetrovics, 2022). További célzott elemzések készültek a közösségi médiahasználat és a rumináció (Kökönyei, Paksi & Demetrovics, 2022), valamint a munkafüggőség és kognitív tényezők (Kun, Demetrovics, Felvinczi & Paksi, 2022) kapcsolatának vizsgálatára.

4. Időbeni tendenciák nyomon követésével kapcsolatos eredmények

Az OLAAP 2019 kutatás a fenti célok mellett törekedett a hazai általános populációs addiktológiai adatokban megjelenő tendenciák nyomon követésére is.

Az OLLAP 2019 kutatás eredményei alapján a szerhasználó magatartások (drog-, gyógyszer-, alkoholfogyasztás és dohányzás) valamint a drogfogyasztással kapcsolatos attitűdállapotok esetében közel két évtizedes tendenciákat tudtunk felvázolni. Ezek az elemzések részletesen bemutatásra kerültek a kutatás kétkötetes összefoglalójának I. kötetében (Demetrovics & Paksi, 2021a) található tanulmányokban (Paksi & Pillók, 2021; Paksi & Arnold, 2021, Péter és mtsai., 2021; Urbán & Péntes, 2021; Felvinczi, Magi, Sárosi & Paksi, 2021), valamint konferenciákon (Paksi és mtsai, 2019; Felvinczi, Paksi, Magi, Demetrovics, 2021). A viselkedési addikciók esetében pedig a 2015 és 2019 közötti négy évben bekövetkezett változások nyomon követésére volt lehetőségünk a problémás internethasználat (Király és mtsai, 2021a), a problémás szerencsejáték-használat (Magi és mtsai., 2021), az evészavarok (Horváth és mtsai., 2021b), a munkafüggőség (Kun & Paksi, 2021) és a kényszeres vásárlás (Horváth és mtsai., 2021c), valamint korlátozott mértékben a testedzésfüggőség (Horváth és mtsai., 2021a) vonatkozásában.

5. Korrekciós becslésekre vonatkozó modellek kidolgozása tekintetében elért eredmények

Kutatásunk végső céljához szorosan kapcsolódtak az epidemiológiai becslések módszertani korrigálására irányuló elemzések.

A fenti becslő eljárások alkalmazásának kiindulópontját az adja, hogy elmúlt 12 évben végzett lakossági drogepidemiológiai kutatásokban mért életprevalencia értékek alapján a drogfogyasztás tendenciáinak értelmezése meglehetősen problematikus: a 18-64 éves népesség körében a drogfogyasztás mért életprevalencia értéke 95%-os megbízhatósági szinten stagnált, kétharmados megbízhatósági szinten pedig csökkent (Paksi & Pillók, 2021). Ez csak akkor lehetséges, ha a 18-64 éves népességbe az egyes vizsgálati évek között belépő fiatal felnőtt népesség drogérinthettsége kilépőkével megegyező, vagy alacsonyabb. Mivel a magyarországi felnőtt népességben a tiltott droghasználat markáns életkori mintázódása tapasztalható, azaz a belépő fiatal felnőttek érinthettsége rendre meghaladja kilépő korosztályok drogérinthettségét, így a drogfogyasztás életprevalencia értékének stagnálása, ill. csökkenése a valóságban nem lehetséges. Az elmúlt 12 évben végzett általános populációs drogepidemiológiai vizsgálatok megbízhatósági és érvényességi paramétereiben jelentkező tendenciák is arra utalnak (Paksi & Pillók, 2021, 90.o. 10. táblázat), hogy a GPS vizsgálatok Magyarországon a drogfogyasztás fokozottan torzított becslését teszik lehetővé.

Kutatásunk során Randomised Response Method (RRM) eljárás alkalmazásával, valamint – a kutatás előkészítése során korábbi adatainkon már alkalmazott (Paksi és mtsai, 2020) – kohorsz-elemzéssel korrigált becslésével próbáltunk közelebb kerülni a valós prevalenciák, illetve azok tendenciáinak megismeréséhez (Paksi & Péterfi, 2020; Paksi, Pillók, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021; Paksi & Pillók, 2021).

A különböző drogok elterjedtségének RRM eljárással való becslése során a lehetséges technikák közül a Moors által kidolgozott ún. független kérdéses elrendezés (*Unrelated Question Design*)⁷ Folsom és munkatársai által továbbfejlesztett változatát alkalmaztuk⁸, amely eljárás a szakirodalom szerint a válaszcázás szempontjából a leginkább jól teljesít, a válaszadók megbíznak abban, hogy a válaszuk rejtve marad⁹. Elemzéseink alapján az eljárással becsült prevalenciaértékek rendre 2-3-szorosan meghaladják az EMQ kérdésekkel mért életprevalencia értékeket. A marihuána/hasis, a szintetikus kannabinoidok, valamint az amfetamin esetében az RRM-el becsült értékek 95%-os megbízhatósági szinten magasabbak az EMQ kérdésekkel mért életprevalencia értékeknél, a közelmúltbeli kannabisz használat, illetve az ecstasy életprevalencia esetében pedig 68%-os megbízhatósági szinten. A szintetikus kannabinoidok életprevalencia értéke esetében a többi szerhasználó magatartáshoz képest különösen kiemelkedő eltérés mutatkozott: a standard kérdésekhez képest RRM eljárással 9-10 szeres életprevalencia érték becsülhető. Összességében a tiltott drogok esetében az OLAAP 2019 kutatás során mért, illetve RRM eljárással becsült prevalenciaértékek egymáshoz viszonyított nagysága arra utal, hogy a standard mérési eljárások alulbecsléseket, vagy a

⁷ Moors, J. J. A. (1971). Optimization of the Unrelated Question Randomized Response Model. *Journal of the American Statistical Association*, 66, 627–629.

⁸ Folsom, R. E., Greenberg, G. B. & Horvitz, D. G. (1974). The two alternate questions randomized response model for human surveys. *Journal of the American Statistical Association*, 68, 525–530.

⁹ Blair, G., Imai, K. & Zhou, Y-Y. (2015). Design and analysis of the randomized response technique. *Journal of the American Statistical Association*. 110(511), 1304–1319. Review. DOI: 10.1080/01621459.2015.1050028 <https://imai.fas.harvard.edu/research/files/randresp.pdf>

legjobb esetben rendkívül konzervatív alsóbb szintű becsléseket eredményezhetnek (Paksi & Péterfi, 2020; Paksi, Pillók, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021; Paksi & Pillók, 2021).

A tiltott droghasználat tendenciáinak becslése: A keresztmetszeti vizsgálatok módszertani paramétereinek kedvezőtlen irányú elmozdulása esetén két különböző időpontban készült keresztmetszeti vizsgálatot egy kohorszvizsgálat egymást követő hullámaiként kezelve, becslést fogalmazhatunk meg arra vonatkozóan, hogy a mintavételen kívüli hibák szinten tartása mellett mekkora a vizsgált magatartások életprevalencia értékének minimálisan elvárt várható értéke a második mérési időpontban (Paksi és mtsai, 2020). A becslés első lépéseként a mintavételen kívüli hibákra utaló mutatók értékei alapján meghatároztuk a referencia adatbázist, majd a becslés során a két vizsgálati időpontban azoknak az adatait hasonlítottuk össze, akik azonos időszakban születtek. A második vizsgálat első használat életkorára vonatkozó adatai alapján meghatározzuk, hogy a két vizsgálat közötti időszakban mekkora volt az új belépők aránya. Ezzel az aránnyal korrigálva a második adatfelvételi időpontban az összehasonlító kohorszban mért LTP értéket kiszámítjuk a kohorszba tartozó populáció új belépőkkel korrigált LTP értékét. Ha ez hibahatáron túl kisebb, mint az első adatfelvétel során az összehasonlító kohorszban mért érték, és az első időszakot tekinthetjük referencia adatbázisnak, akkor kiszámítjuk az alulbecslés arányát. Amennyiben a mintavételen kívüli hibák nem mutatnak a vizsgált populációban szignifikáns mintázódást, akkor az összehasonlító kohorszban kapott alulbecslési arányt kiterjeszthetjük a teljes vizsgált populációra. Ezzel a módszerrel a tiltott drogok összesített LTP értékének becsült nagysága 2015-ben a 18-64 éves populációban 16,0%, 2019-ben pedig 23,2% ($\pm 2,3$). Elemzéseink alapján a kohorszvizsgálattal becsült korrigált értékek – a mért értékekben mutatkozó stagnálással, ill. tendencia jellegű csökkenéssel szemben – a tiltott drogok elterjedtségének folyamatos 95%-os megbízhatósági szinten hibahatáron túli növekedésére engednek következtetni (Paksi, Pillók, Magi, Demetrovics & Felvinczi, 2021; Paksi & Pillók, 2021).

6. Korrekciók becslésekre vonatkozó modellek alapján fejlesztési tapasztalatok továbbadása

S végül céljaink között szerepelt a kutatás során szerzett módszertani tapasztalatok beépítése más epidemiológiai és az addiktológiai problémák kockázatai és megóvó tényezőire irányuló kutatásokba.

A kutatási időszakban megtörténtek az első lépések az epidemiológiai becslések módszertani kontrollálására és korrigálására irányuló elemzéseink alapján szerzett tapasztalatok beépítésére más epidemiológiai és az addiktológiai problémák kockázatai és megóvó tényezőire irányuló kutatásokba.

Kutatásunk szorosan kapcsolódott ELTE PPK-n az „Élvonal – Kutatói Kiválósági Program pályázat (KKP 17)” keretében zajló, az „Addiktív Zavarok Budapesti Longitudinális Vizsgálata: Protektív- és rizikófaktorok az addiktív folyamatok hátterében” című kutatáshoz (pályázati azonosító: 126835), melynek már az 1. hullámába beépítésre kerültek egyrészt mintavételen kívüli hibák nyomon követésére szolgáló kontroll kérdések, továbbá az OLAAP 2019 kutatásban használt RRM kérdések. Ezek elemzése szintén megtalálható a kutatás eredményeit összefoglaló kötetünk módszertani, ill. droghasználatról foglalkozó fejezetében (Paksi, Magi, Pillók és mtsai, 2021; Paksi és Pillók, 2021). Emellett a BLS kutatás keretében az eredmények továbbvitelére is lehetőségünk nyílt: az OLAAP 2019 és a BLS 1. hullámában

szerzett tapasztalatok alapján a BLS kutatás 2. hullámában az un. független kérdéses elrendezés (Unrelated Question Design) helyett egy kisebb mintát igénylő, kevésbé kultúraérzékeny és egyszerűen megvalósítható (tehát általános ill. nemzetközi standardokba való beépítésre inkább alkalmas) ugyanakkor az alulbecslés kockázatát nagyobb mértékben hordozó RRM technika, az un. kényszerített válasz elrendezés (Forced Response Design)¹⁰ került kipróbálásra. A két módszer használhatóságának összehasonlítására az BLS kutatás követéses elrendezése rendkívüli lehetőséget nyújt.

Emellett az RRM eljárás alkalmazásával szerzett hazai tapasztalatokat bemutattuk az EMCDDA 2020 éves szakértői értekezletén (Paksi, Péterfi, 2020) melynek középpontjában az általános lakossági felmérések (GPS) epidemiológiai mutatóinak fejlesztése, többek között az RRM technológia alkalmazásának bevezetése állt.

A KUTATÁSI ADATOK NYILVÁNOSSÁGÁNAK BIZTOSÍTÁSA

A kutatás adatai és dokumentációja elhelyezésre került a TÁRKI Társadalomtudományi Adatbankban, melynek révén az adatok hozzáférhetőek az IFDO (International Federation of Data Organizations), a CESSDA (Council of European Social Science Data Archives), valamint az Institute for Social Research által üzemeltetett ICPSR felületeken is. A kutatás magyar nyelvű adatlapjának elérhetősége: https://old.tarki.hu/cgi-bin/katalogus/tarkifo_hun.pl?sorszam=TDATA-I46; az angol nyelvű adatlap elérhetősége: https://adatbanktest.tarki.hu/cgi-bin/katalogus/tarkimain_en.pl?sorszam=TDATA-I46

A kutatás pszichoaktív szerhasználattal kapcsolatos leíró-statisztikai adatai feltöltésre kerültek az EMCDDA statisztikai adatbázisába: https://www.emcdda.europa.eu/data/stats2021_en

Az OLAAP 2019 kutatás (ill. a kapcsolódó Budapesti Longitudinális Vizsgált (BLS) 1. hullámának) eredményeiből egy önálló, 491 oldal terjedelmű, összesen 16 tanulmányt tartalmazó kétkötetes *tanulmánykötet* került összeállításra „ADDIKTOLÓGIAI PROBLÉMÁK MAGYARORSZÁGON – helyzetkép a lakossági kutatások tükrében” címmel (Paksi & Demetrovics 2021a, b). A különböző szerhasználó magatartások és viselkedési addikciók elterjedtségével foglalkozó fejezetek azonos struktúrát követnek. A vizsgált magatartások elterjedtségének bemutatását (1) követően azok társadalmi mintázódásával foglalkoznak (2), majd – a már korábban is vizsgált magatartások esetében – a jelenség időbeli tendenciáit elemzik (3), s végül nemzetközi kontextusban értelmezik a hazai eredményeket (4). Emellett a különböző szerekek/szerhasználó magatartásokkal kapcsolatos társadalmi viszonyulásokkal (Felvinczi, Magi, Sárosi & Paksi, 2021), valamint a különböző addiktológiai problémák kapcsolódásával önálló fejezetek foglalkoznak (Horváth, Demetrovics & Paksi, 2021d). A kutatásnak az önbevallásos addiktológiai vizsgálatok során alkalmazott módszertan megújítására irányuló törekvéseivel összhangban a kötetben részletesen bemutatásra kerül a kutatás eszközrendszere, módszertani háttere és eredményei (Paksi, Magi, Pillók és mtsai, 2021) A kötet megtalálható az EDIT - ELTE DIGITÁLIS INTÉZMÉNYI TUDÁSTÁR nyilvános hozzáférésű repozitóriumban: <https://konyvtar.elte.hu/hu/kutatastamogatas/edit/gyujtemenyek>,

---

¹⁰ Fox, J. A., & Tracy, P. E. (1984), “Measuring Associations With Randomized Response,” *Social Science Research*, 13, 188–197.

(<http://hdl.handle.net/10831/64825>, <http://hdl.handle.net/10831/64824>), továbbá elhelyezésre kerül a L'Harmattan Kiadó által a Magyar Tudomány Akadémia Könyvtár és Információs Központtal, valamint az Elektronikus Információszolgáltatás Nemzeti Programmal együttműködésben jelenleg kialakítás alatt lévő, de még a 2022-es évben elindításra kerülő Open Access platformján.